Mitä lasten- ja nuorisopsykiatrian alalla toimivien on hyvä tietää uudesta lastensuojelulaista

Sirpa Taskinen

Lastensuojelulaki (417/2007)

Soveltamisopas

Stakes 2007

Uusimisen lähtökohdat:

- Ihmisoikeussopimukset
- Lapsen oikeuksien sopimus
- Rajoitusten ja pakonkäytön kirjaaminen lakiin (erillinen paketti voimaan 1.11.2006)
- Lastensuojeluprosessin tarkempi kuvaus
- Menettelytapojen täsmentäminen
- Päätöksentekoprosessi

Lasten suojelu / lastensuojelu

Lasten suojelua toteutetaan kolmella ulottuvuudella

1) vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin,
2) tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä
3) toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua

Lasten suojelun kokonaisuus

Kasvuolosuhteiden kehittäminen (riittävät ja jatkuvat aikuiskontaktit, lapsen huomioon ottavat toimintatavat, turvallinen, terveellinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö)

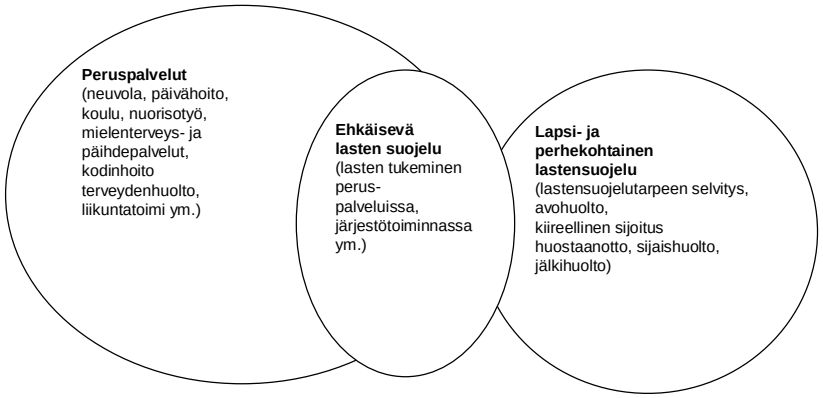

Lain keskeiset lähtökohdat:

- Lapsen hoito ja kasvatus on vanhempien vastuulla
- Yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta
- Kaksi joskus ristiriitaista tavoitetta: lapsen etu / perhe-elämän yksityisyyden suoja
- Kaikissa lasta koskevissa toimenpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu / mieleltään sairas vanhempi

Lapsen etua arvioidaan sen mukaan, miten ratkaisu turvaa lapselle

- tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin
- läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet
- mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä
- iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon
- taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen
- turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden
- itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen
- mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan
- kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen

Keskeiset uudistukset (1)

Lapsen ja vanhemman osallisuuden ja oikeusturvan tehostaminen

- lapsen mielipide selvitettävä aina iästä riippumatta
- tähänastista tarkempi dokumentointi asiakkuuden alkamisesta, toimenpiteistä ja päätöksistä
- alkuarviointi tehtävä määräajassa (heti/7 pv/3kk)
- mahdollisuus neuvonpitoon läheisten kanssa
- lapsen läheisverkosto kartoitettava ennen sijoitusta
- tahdonvastaisesta huostaanotosta päättää hallinto-oikeus
- huostaanotetun lapsen huolto: täsmennetty mitkä tehtävät siirtyvät pois vanhemmilta
- lapselle mahdollista määrätä edunvalvoja

Keskeiset uudistukset (2)

Viranomaisten yhteistyön tehostaminen

- muiden hallinnonalojen velvoitteet ennaltaehkäisyn ja palvelujen järjestämiseksi
- moniammatillinen lastensuojelun tukiryhmä kunnittain tai usean kunnan yhteisenä
- ilmoitusvelvollisuuden täsmentäminen ja laajentaminen
- lastensuojelun ilmoitettava poliisille lapseen kohdistuvan rikoksen epäilystä

Keskeiset uudistukset (3)

Kunnan velvollisuuksien täsmentäminen

- Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa
- Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (365/1995) 65 §:n mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa.

Muita hallinnonaloja koskevat velvoitteet

- Palvelut kasvatuksen tukemiseksi
- Koulukuraattori- ja psykologipalvelut lakisääteiseksi
- Päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluissa selvitettävä asiakkaan lasten tilanne
- Terveydenhuollon annettava lastensuojelulle asiantuntija-apua sekä järjestettävä lapselle tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluja
- Pahoinpitelyn tai hyväksikäytön epäilyt tutkittava kiireellisinä

Päihteet ja mielenterveys

- Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, erityisesti päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja, tai kun aikuinen on muusta syystä sijoitettuna laitokseen taikka hoidettavana kodin ulkopuolella laitosmaisissa olosuhteissa, on selvitettävä ja otettava huomioon myös hänen huollossaan tai kasvatettavanaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve.
- Terveydenhuollon ja sosiaalihuollon viranomaisten on järjestettävä välttämättömät päihdehuoltolain (41/1986) mukaiset palvelut päihteitä käyttäville naisille syntyvien lasten suojaamiseksi.

Ilmoitusvelvollisuus

- Sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan (jne.) palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan
- salassapitovelvollisuuden estämättä
- jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta,
- jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.
- Myös muu lasten kanssa työskentelevä henkilö tai yksityishenkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Ilmoitus poliisille (25.6 §)

- Sen lisäksi, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 3 momentissa säädetään oikeudesta antaa oma-aloitteisesti tietoja poliisille, lastensuojeluviranomaisen on salassapitoa koskevien säännösten estämättä ilmoitettava poliisille, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapseen on kasvuympäristössään kohdistettu rikoslain (39/1889) 20 tai 21 luvussa rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Kuntien välinen ilmoitusvelvollisuus

- Jos lapsi muuttaa pois kunnasta lastensuojelutarpeen selvityksen tai lastensuojelutoimenpiteiden aikana, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on viipymättä ilmoitettava muutosta lapsen uudelle asuinkunnalle.
- Uudelle asuinkunnalle on toimitettava viipymättä myös ne asiaan liittyvät asiakirjat, joilla voi olla lastensuojelutarpeen arvioinnissa tai lastensuojelutoimenpiteiden järjestämisessä merkitystä.
- Lapsen uuden asuinkunnan on jatkettava lastensuojelutoimenpiteitä tai selvityksen tekemistä, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

Lastensuojelun asiantuntijaryhmä (yhden tai useamman kunnan yhteinen)

- Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta.
- Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lastensuojelun toteuttamisessa sekä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi.
- Asiantuntijaryhmällä ei ole päätösvaltaa.

Uusia menettelytapoja

- Kaikenikäisten lasten mielipide on aina selvitettävä, mutta todisteellinen kuuleminen koskee 12 v täyttäneitä lapsia
- Lastensuojelun asiakkaaksi tulevalle lapselle on nimettävä oma sosiaalityöntekijä
- Huoltosuunnitelma on muutettu asiakassuunnitelmaksi, joka on aikaisempaa kattavampi
- Kiireellinen huostaanotto > kiireellinen sijoitus
- Lapsen asiassa voidaan pitää neuvottelu hänen läheistensä kanssa
- Lapsen läheisverkosto on selvitettävä ennen sijoitusta kodin ulkopuolelle
- Lapsen terveydentila tutkittava sijoituksen yhteydessä
- Lastensuojelutarpeen selvittämiseksi tuomioistuimelta voidaan hakea lupa lapsen tutkimiseen, jos vanhemmat vastustavat lapsen tilanteen selvittämistä.

Tuomioistuimen lupa lapsen tutkimiseen

- Hallinto-oikeus voi sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan hakemuksesta antaa luvan
- lasta koskevaan lääkärin tai muun asiantuntijan suorittamaan tutkimukseen,
- jos tutkimus on lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi välttämätön,
- mutta sitä ei ole voitu tehdä huoltajan vastustuksen vuoksi.

Avohuollon tukitoimet

– lasten päivähoito
– kotipalvelu
– tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen
– lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä
– tukihenkilö tai -perhe;
– lapsen hoitopalvelut ja terapia
– perhetyö
– koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon
– vertaisryhmätoiminta
– loma- ja virkistystoiminta
– lapsen sijoitus avohuollon tukitoimena

Lapsi on otettava huostaan jos:

- *puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä;*
- *lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.*

Edellyttäen että:

- *avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja*
- *sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.*

Päätöksenteko huostaanotoissa

- Huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevan päätöksen tekee kunnan sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä viranhaltija.
- Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, asian ratkaisee hallinto-oikeus johtavan viranhaltijan hakemuksesta.

Rajoitukset

- Eduskunnassa hyväksyttiin keväällä 2006 rajoituksia koskeva lainmuutos
- Tulleet voimaan 1.11.2006
- Tähän saakka ei ole ollut lakitasoisia säädöksiä esimerkiksi huumetestauksista tai henkilötarkastuksista
- Rajoituksia mahdollisuus soveltaa ainoastaan huostaan otettuihin lapsiin (ei avohuollon sijoitettuihin)
- Ainoastaan laitoshoidossa (ei sijaisperheissä)
- Rajoitukset ja pakon käyttö ovat vakavia ihmisoikeuskysymyksiä
- Päätöksenteko edellyttää virkavastuussa olevaa henkilöä.

Rajoitusmuodot

- *Yhteydenpidon rajoittaminen*
- *Aineiden ja esineiden haltuunotto*
- *Henkilöntarkastus (vaatteet ym.)*
- *Henkilönkatsastus (mm. verinäytteet)*
- *Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen*
- *Lähetysten luovuttamatta jättäminen*
- *Kiinnipitäminen*
- *Liikkumisvapauden rajoittaminen*
- *Eristäminen (korkeintaan 24 + 24 tuntia)*
- *Erityinen huolenpito (enintään 30 vrk + 60 vrk)*

Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon

- Sijaishuollon tai
- vähintään puoli vuotta kestäneen avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen
- sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto.
- Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.
- Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisestä on kulunut viisi vuotta, jos lastensuojelun tarve ei ole tänä aikana jatkunut.
- Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Jälkihuollon muotoja

- koulutuksen järjestäminen
- oppisopimuksen tai työpaikan etsiminen
- taloudellinen tuki, käyttövarat opintoja, harrastuksia, henkilökohtaisia tarpeita ja itsenäistymistä varten
- tuettu asuminen ja/tai asunnon järjestäminen
- oman työntekijän antama ohjaus
- tukihenkilö tai -perhe
- verkostokartoitus
- läheisneuvonpito
- vertaistukiryhmä
- elämänkertatyö

Hallinto-oikeuskäsittely

- *Huostaanotto*

- Valmisteleva suullinen käsittely (vain tarvittaessa, asianosaisten selvennykset)
- Suullinen käsittely (asianosaisten pyynnöstä; todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen)
- Päätösistunto

Hallinto-oikeuden muut päätökset

- **1 Luvan antaminen lapsen tutkimista varten**

Lupa lasta koskevaan lääkärin tai muun asiantuntijan suorittaman tutkimuksen tekemiseen, jos tutkimus on välttämätön lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi, mutta huoltaja kieltäytyy siitä (28 §).

- **2 Kiireellisen sijoituksen määräajan jatkaminen**
- **3 Väliaikainen määräys**
- **4 Täytäntöönpanon kieltäminen tai keskeyttäminen**
- **5 Muut lastensuojeluasiat**

(muutosta voidaan hakea seuraavista sos.toimen päätöksistä:

- – kiireellinen sijoitus (38 ja 39 §)
- – sijaishuoltopaikan muutos
- – huostassapidon lakkaaminen (47 §)
- – yhteydenpidon rajoittaminen (63 §)
- – rajoitustoimenpiteet (65§, 67,4 §, 69 §, 70 § ja 72 §)

Asiantuntijalausunnot (1)

- **1. Lausunnon pyytäjä ja tutkimuksen tarkoitus**.
- **2. Tutkittavan nimi ja henkilötunnus**
- **3. Tutkimusajat, -paikat, tutkimuksen tekijät ja kaikki mukana olleet henkilöt**
- **4. Anamneesi** /Lyhyt kertomus perhetaustasta
- *Todettava, mistä tiedot on saatu. Mahdollisuuksien mukaan tilanteet on kuvattava molempien vanhempien kannalta*.

Asiantuntijalausunnot (2)

- **5. (Somaattiset tutkimukset, jos tehty)**
- **6. Lapsen haastattelu ja psykologiset tutkimukset**
- **7. Johtopäätökset/ arvio perusteluineen**
- **8. Yhteenveto**
- **9. Allekirjoitukset**

Asiantuntijalausunnot (3)

- Arvio vanhemmuudesta; edellytyksistä antaa lapselle:

- hyvä hoito ja kasvatus
- iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito
- turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö
- lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus
- ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä
- ruumiillinen koskemattomuus
- mahdollisuus itsenäistymiseen
- myönteisten ja läheisten ihmissuhteiden turvaaminen.

Asiantuntijalausunnot (4)

- Erotettava toisistaan omat havainnot ja muiden tahojen kertomat seikat
- Kieliasu ymmärrettävää yleiskieltä
- *Muist*: Jos on kysymyksessä rikoksen esitutkinta, suorittajataho ei anna tutkimuksista tietoja asianosaisille vaan poliisi kokoaa esitutkintamateriaalista esitutkintapöytäkirjan, josta asianosaiset saavat kopion.

Todistajana oikeudenkäynnissä

- Ellei muuta perustetta jo annetun kirjallisen lausunnon lisäksi, voi neuvotella kutsujan kanssa onko tarpeen kuulla
- Haastetun todistajan tultava sakon uhalla
- Puhuttava valan / vakuutuksen velvoittamana
- Oikeus voi vapauttaa salassapidosta
- Todistajanpalkkio ja matka- ym. korvaus